

8. Білобрицька Д.М. Захист людей з інвалідністю та їхні права у сучасній Україні. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 321 с.

9. Що можуть зробити громадські організації у сфері надання соціальних послуг людям з інвалідністю? (на прикладі «конфедерації громадських організацій інвалідів України»). *Вісник АПСВТ.* 2019. С. 26.

Степанець Олександр Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 202 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Халюк Сергій Олександрович,
завідувач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСОБИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах тривалої збройної агресії проти України питання міжнародно-правових та національних механізмів обмеження прав людини в умовах воєнного стану набуває особливої ваги, оскільки саме від ефективності, правомірності та пропорційності таких обмежень залежить збереження балансу між гарантуванням національної безпеки та забезпеченням основоположних прав і свобод людини. Воєнний стан, будучи специфічним правовим режимом, передбачає можливість déroгації від певних прав відповідно до міжнародних стандартів, зокрема практики ЄСПЛ, положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проте реалізація таких déroгацій має здійснюватися у суворій відповідності до принципів необхідності, законності та пропорційності, адже необґрунтовані або надмірні обмеження здатні поставити під загрозу демократичні засади суспільства. Національна правова система України перебуває в умовах трансформації та адаптації до викликів воєнного часу, що потребує чіткого нормативного регулювання та системного аналізу механізмів захисту прав людини.

Ситуація воєнного стану, яка в Україні стала реальністю внаслідок збройної агресії, продемонструвала необхідність глибокого аналізу того, яким чином міжнародні документи, національні конституційні приписи та спеціальні закони дозволяють державі тимчасово звужувати певні права, водночас

зберігаючи засадничі принципи гуманізму та верховенства права [5]. Міжнародні акти, до яких належить Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, так само як і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, встановлюють вихідні стандарти, за якими держави мають діяти навіть у найскладніших умовах, а Конституція України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» деталізують форму, межі та порядок таких дій, водночас залишаючи портрет прав людини як ключового суб'єкта, перед яким держава несе відповідальність незалежно від характеру зовнішніх чи внутрішніх викликів [7].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визначає широкий спектр невід'ємних свобод, серед яких право на життя, що викладено у статті 2, право на заборону нелюдського та принизливого поводження, гарантоване статтею 3, а також свобода від рабства, яку закріплено в статті 4 [1]. Ці положення трактуються як такі, що мають абсолютний характер, тому навіть у ситуації масштабного конфлікту чи воєнного стану їх зміст не може бути знівельований, окрім випадків, коли право на життя стикається з обставинами правомірних бойових дій, що прямо зазначено Конвенцією [9].

Саме тому статті 2, 3, 4 та 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод залишаються непорушними навіть у цих умовах. Це означає, що жодні обставини не виправдовують запровадження катувань, поневолення або покарання без чіткого правового визначення, а також свавільного позбавлення життя поза ситуаціями збройного протистояння [1]. Статті 10, 11 та 14, що стосуються свободи слова, зібрань та недискримінації, у період воєнного стану можуть зазнавати певних обмежень, але їх зміст повинен тлумачитися через призму пропорційності та з урахуванням ризику, який несе велика кількість дезінформації, підривних груп або загроза внутрішніх заворушень [1]. Таким чином, Конвенція створює основу, в рамках якої держави можуть, але не довільно, змінювати спосіб реалізації прав людини у період війни, забезпечуючи водночас дотримання фундаментальних норм [4].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який також є центральним міжнародним документом, додає ще одну площину розуміння механізмів обмеження прав під час надзвичайних ситуацій. У ньому визначено, що такі права, як життя, свобода, особиста недоторканність, свобода думки, свобода мирних зібрань та релігії, а також недискримінація, мають основоположний характер і розкриваються через статті 6, 7, 9, 14, 19, 21 та 22 Пакту [2]. Як і Конвенція, документ допускає можливість тимчасових обмежень через положення про надзвичайну ситуацію, але наголошує, що такі кроки не повинні суперечити іншим міжнародним зобов'язанням держави. Це означає, що країна, навіть перебуваючи у стані війни, не має права, наприклад, посилатися на внутрішні загрози, щоб обійти свої зобов'язання за міжнародним гуманітарним правом або виправдати жорстоке поводження [7].

Національний вимір цих процесів розкривається насамперед через Конституцію України, яка в статті 3 підкреслює, що людина, її життя, честь, здоров'я та безпека є найвищою соціальною цінністю, а держава несе обов'язок забезпечувати та захищати ці фундаментальні свободи навіть у період

найскладніших випробувань [3]. Це положення не лише визначає засадничий вектор політики держави, але й наголошує, що політична влада, якою б широкою вона не була під час воєнного стану, не може бути протиставлена людині як абсолютній цінності.

Наприклад, стаття 29 Конституції України встановлює гарантії свободи та особистої недоторканності, вказуючи, що позбавлення волі можливе лише на підставі мотивованого судового рішення, а також передбачає обов'язковість повідомлення затриманої особи про причини затримання та гарантію права на захист [3]. Навіть під час воєнного стану ці положення продовжують діяти, хоча механізми їхньої реалізації можуть адаптуватися до обставин, наприклад, через пришвидшені процедури або посилений контроль за особами, поведінка яких становить ризик безпеці країни [10].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» деталізує порядок введення, обсяг повноважень органів влади та межі обмеження прав у період воєнного стану, створюючи чітку нормативну основу для функціонування держави в умовах безпекової кризи. Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий режим, який надає розширені повноваження органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування для відвернення загрози або відсічі агресії і при цьому допускає тимчасове обмеження прав і свобод з чітким визначенням строків [4]. Стаття 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює, що правовою основою такого рішення є Конституція, зазначений Закон та указ Президента, який підлягає затвердженню парламентом, що гарантує легітимність дій держави [4].

Отже, міжнародні та національні засоби обмеження прав людини під час воєнного стану представляють собою складну структуру взаємопов'язаних принципів, у центрі яких завжди має залишатися людина. Міжнародні документи, такі як Європейська конвенція з прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, задають стандарти, які обмежують свавілля держави та спрямовують її дії в напрямку пропорційності, законності та необхідності. Конституція України та спеціальний закон про воєнний стан формують внутрішні механізми реалізації цих принципів, забезпечуючи, щоб навіть у найскладніші часи країна залишалася правовою державою, а її органи діяли в межах і на підставі закону. Війна випробовує не лише військову силу, а й моральну сталість суспільства, і саме здатність зберегти повагу до людської гідності визначає, чи зможе держава вийти з кризи сильнішою.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Конституція України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Білоскурська О. В. Федорчук М. Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. Київ. 2022. 46 с.
6. Гуньчик О. В. Чепік-Трегубенко О. С. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні: конституційно-правовий аспект. *Сучасні дослідження в глобалізаційному світі*. Київ. 2024. 147 с.
7. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. Одеса. 2022. 124 с.
8. Корольова В. В. Гапешко Т. С. Підстави та порядок, пропорційність, законність та межі обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Legal Bulletin*. Київ. 2025. 89 с.
9. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Львів. 2022. 167 с.
10. Матвеев С. В. Романова О. М. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. Київ. 2023. 80 с.
11. Маєтний М. І. Правові підстави для обмеження прав і основних свобод людини в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. Львів. 2022. 17 с.
12. Петечел Н. М. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Київ. 2024. 33 с.
13. Півненко Л. В. Конституційні права людини в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні: правові аспекти їх обмеження. Київ. 2023. 56 с.

Стринатко Володимир Юрійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 207 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ: ПОРЯВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Актуальність дослідження принципів верховенства права та верховенства закону зумовлена необхідністю забезпечення реальної дії конституційного ладу, заснованого на пріоритеті прав і свобод людини. У сучасних умовах